

Muhyi-i Gülşeni'nin Hüsn ü Dil Adlı Eserinde Ölümsüzlüğün Simgesi Olan Âb-ı Hayatın Mezopotamya, İran ve Ortadoğu Mitolojileri ile Kutsal Kitaplardaki Ölümsüzlük Simgeleriyle Karşılaştırılması

Comparison of Âb-ı hayat (Adam's Ale), The Symbol of Immortality, in Muhyi-İ Gülşeni's Work Called Hüsn Ü Dil, with the Symbols of Immortality in Mesopotamia, Iran and Middle East Mythologies and the Holy Books

Berrin Özer

İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye,
zahide.o@istanbul.edu.tr

Geliş Tarihi/Received: 05.04.2024
Kabul Tarihi/Accepted: 29.06.2024
Yayımlanma Tarihi/ Available Online:
30.06.2024

Öz: 16. yüzyıl şair ve mutasavvıflarından biri olan Muhyî-i Gülşenî'nin Hüsn ü Dil (Güzellik ve Gönül) adlı eserinde ölümsüzlüğün sembolü olan Âb-ı hayat bu çalışmanın konusu yapıldı. Bu çalışmamızda Hüsn ü Dil'de geçen Âb-ı hayat sembolü Mezopotamya, İran ve Ortadoğu mitolojik hikâyeleriyle ve kutsal kitaplardaki benzer hikâyelerle karşılaştırılarak kısaca incelendi. Bu hikâyelerdeki imgelerin, coğrafyadan coğrafyaya; bir zaman diliminden başka bir zaman dilimine nasıl evrildiği, başkalaştığı veya bütünleştiği gösterilmeye çalışıldı. Yakın coğrafyalarda anlatılabilen hikâyeler insan zihninde ve yazarların muhayyilesinde adeta bilinçli veya daha da çok bilinçdışı bir zihinsel katalog oluşturmuş olmalıdır. Âb-ı hayat ya da ölümsüzlük suyu ve onun aranışı da bu katalogdaki yerini güçlü bir biçimde almış görünür. Bu bağlamda bakıldığında Âb-ı hayat sembolü, ölümlü görmüş ve ölümden korkmuş, hastalıkları deneyimleyip kurtulmak istemiş; yaşlılığı ve yaşlılığın getirdiği zorluklarını tecrübe etmiş insanoğlunun, ölümsüzlük ve şifa bahşeden bir su/iksir kavramını şekillendirmiş olmasını simgeler. Ölümsüzlük suyu ya da ölümsüzlük sembolleri, mitolojilerde bu kadar sınırlı değildir. Örnekler, yeterli araştırmalar yapıldıkça çoğaltılabilir. Fakat bu çalışma açısından önemli olan bu hikâyelerin birbirlerini, farklı coğrafya, farklı zaman ve farklı kültürlerde nasıl etkiledikleridir. Mit ve mitlerdeki sembollerin, yeni hikâyelerde nasıl ve ne şekilde belirledikleridir. Hüsn ü Dil hikâyesinin yazarının amacı bu mitleri göstermek olmamıştır. Zira yazar dönemin mutasavvıflarından biridir ve hikâyesini alegorik bir tarzda tasavvufi kavramlara gönderme yapmak için kaleme almıştır. Eser bir anlamda da felsefi bir eserdir. Ama denilebilir ki yazarın kurgusunda, bilinçdışı zihinsel katalog devreye girmiş olabilir.

Anahtar Kelimeler: Âb-ı hayat, Ölümsüzlük, Şifa

Abstract: In the 16th century poet and Sufi poet Muhyî-i Gülşenî's Hüsn ü Dil (Beauty and Heart), the symbol of immortality, Âb-ı hayat, is the subject of this study. In this study, the symbol of Âb-ı hayat in Hüsn ü Dil is briefly analyzed by comparing it with Mesopotamian, Iranian and Middle Eastern mythological stories and similar stories in holy books. It was tried to show how the images in these stories evolve, metamorphose or integrate from geography to geography, from one time period to another time period. The stories told in nearby geographies must have created a mental catalog in the human mind and in the imagination of the writers, either consciously or, more likely, unconsciously. The water of life or immortality and the search for it seems to have taken its place in this catalog in a powerful way. When viewed in this context, the symbol of Âb-ı hayat symbolizes the fact that human beings who have seen and feared death, who have experienced illnesses and wanted to get rid of them, who have experienced old age and the difficulties of old age, have shaped the concept of a water/potion that grants immortality and healing. Water of immortality or symbols of immortality are not limited to mythologies. Examples can be multiplied as sufficient research is done. However, what is important for this study is how these stories affect each other in different geographies, times and cultures. How and in what ways the symbols in myths and legends appear in new stories. The author of Hüsn ü Dil did not aim to show these myths. Because the author was one of the Sufis of the period and wrote his story in an allegorical style to refer to Sufi concepts. In a sense, the work is a philosophical work. But it can be said that the unconscious mental catalog may have come into play in the author's fiction.

Keywords: Âb-ı hayat, Immortality, Healing

Extended Abstract

The subject of this work, based on a story written by a member of a Sufi order in Istanbul, the capital of the Ottoman Empire in the sixteenth century, is to explore the patterns in the minds of humanity in their quest for immortality. The work is based on a piece examined in the author's master's thesis. The subject of the work is an allegorical love story previously written by other authors with the same or similar titles. The work also contains mystical and philosophical dimensions and symbols. However, this study does not focus on these dimensions. Instead, it aims to unearth primitive symbols from the collective memory of the society depicted in the flow of the story, as if conducting an archaeological excavation.

As a method in this study, the Epic of Gilgamesh, an important epic from Sumerian-Babylonian (Mesopotamian) mythology, known as one of the world's oldest written texts, is compared as the first narrative. It is believed that the Epic of Gilgamesh influenced many later stories and sacred texts. Another narrative used in the article is found in Iranian mythology. The sacred plant Haoma, which grants immortality and healing, is at the center of the Zoroastrian belief system widely believed in the Middle East for centuries. The Alexander Romances, on the other hand, have been widely used and read by Christians, Muslims, and various religions and sects in the Middle East and the Middle Ages. There are many variations of the Alexander Romances. *Hüsn ü Dil* bears the most resemblance to the Alexander Romances among the narratives mentioned above.

In this study, the originals of the texts or their translations into English or Turkish have been used. For the Epic of Gilgamesh, the Turkish translation of the work "Mesopotamian Mythology" prepared by Jean Bottero and Samuel Noah Kramer, which translates the cuneiform tablets verbatim, was used. The belief in Haoma is based on James Darmestèrer's translation from Avesta into English. For Alexander (Zulkarneyn), the Alexander Romance by Ahmed, one of the most widely read Alexander Romances, was consulted. Additionally, the Rig-Veda, a sacred book from Sanskrit translated into Turkish by Korhan Kaya, Azra Erhat's Dictionary of Mythology, and the writings of Professor Doctor İbrahim Çeşmeli have also contributed to illuminating the subject. The credits of all these sources are provided in the references section.

As a method in this study, similarities and differences between the narratives of *Hüsn ü Dil* are revealed, common mental understandings are attempted to be identified, and a comparative method is used. This study seeks to determine whether the desire, fear, or even knowledge belonging to the collective subconscious of humanity, especially communities living in neighboring geographical areas, have been restructured through mythological themes created in a certain way. Are these mythological themes and narrative integrity integrated beyond national borders, social and religious beliefs, and cultures? This study seeks answers to these questions. Of course, this is a limited study. Results could be made more reliable by comparing with other mythological symbols or other mythological stories, modern fictional narratives, and symbols in other studies. Similarities and differences sufficient to meet the claims of this article are presented in tabular form in the results section. The vertical headings in the table indicate the source works of the narratives used, while the horizontal headings indicate the expressed concepts.

The result of this study has shown that clues indicating the interactions during the formation of cultures of societies living in close geographical proximity and the formation of a common mental catalog are hidden in mythological-literary texts. This claim can be further supported by examining more texts through different methods. The reasons for this claim are subject to discussion. One of these reasons may be that since the dawn of history, humans have experienced similar or close natural events, shared similar fears, and made similar demands in similar or close geographical areas. Sometimes, even though geography changes significantly and moves away, it can be said that this common memory continues to be preserved through migrations, especially wars or travels resulting from the placement of war captives in different regions. Of course, stories, poems, and mythologies passed down orally from

generation to generation have also contributed to this collective memory. Through written texts, this common memory may have spread and taken root in the subconscious of societies as real and immutable concepts.

1. Giriş

Edebi literatürde mitin pek çok tanımı görülebilir. Yunancada *muthos* sözcüğünün sıradan anlamı *anlatılan hikâyedir* (Bottero-Kramer:2019,85). Ama zamanla pek çok anlamı da içine alan ve farklı farklı tanımlanan mitoloji (mithologia) kelimesinin bu çalışma açısından uygun düşen bir tanımı şu sözcüklerle özetlenebilir. Sözlü ya da yazılı yazın ve sanat kollarının hepsinde durmadan konu edinilip işlenen ve işlendikçe değişen mitoslar ne kadar ozan, yazar, sanatçı varsa, o kadar biçim almış, bu nedenle hiçbir zaman belli bir dinin tek kitabı halinde toplanamamıştır (Erhat: 2007,6). Bu tarifteki “sözlü ya da yazılı sanat kollarının hepsinde durmadan konu edilip işlenen” ve “işlendikçe değişen” ifadeleriyle anlatılmak istenene vurgu yapılan bu çalışmada sadece benzerlikler değil değişimler de izlenmiştir.

Bu makalenin konusunu teşkil eden Hüsn ü Dil hikâyesinin en önemli kavramı öykü boyunca aranan ve hikâyenin bel kemiğini oluşturan âb-ı hayat sembolüdür. Âb-ı Hayat simgesel literatürde en başta ölümsüzlüğü ve ebedi gençliği ikincil olarak da şifayı temsil eder.

Dünyadaki pek çok mitolojik öyküde de işlendiği üzere ölümsüzlük kavramı genellikle “su” sembolüyle tezahür etmiştir. Örnek olarak, Yunan mitolojisini hikâye eden Homeros destanlarında Olympos tanrıları "ambrosia" ve "nektar" ile beslenirler. *Ölümsüz* anlamına gelen ambrosia birçok çiçek özlerinin katıldığı bir çeşit balmış. Ambrosia ile beslenen tanrılar yaralanmaz olurlar, bu büyülü bal insanlara da içirildi mi, onlara gençlik, mutluluk ve ölümsüzlük sağlarmış (Erhat: 2007,33).

Hint mitolojisine bakıldığında da hem bir tanrı hem de bir bitki özsu olan Soma ölümsüzlük ve şifa sembolüdür. Soma da tanrıların besinidir ve içene ebedi hayatı bahşeder. Ölümlüler de bu bitki öz suyundan içer. Bu öz suyu içmek insanlar için sonsuz şifa kaynağıdır (Rig-Veda, Soma İlahileri).

Dünya mitolojilerine bakıldığında bu örnekleri çoğaltmak mümkündür. Bu makalede, bilinen en eski yazılı mitolojik hikâyelerin olduğu Mezopotamya (Sümer-Babil) mitolojisinin, oldukça geniş bir coğrafyayı ve bu coğrafyada yaşayan toplulukları etkilemiş olan İran mitolojisinin ve üç büyük dini literatürün işlediği Ortadoğu (Yahudilik-Hristiyanlık ve İslam) mitolojisinin anlattığı ölümsüzlük sembollerini orijinal kaynaklarından izlenmiştir. Daha sonra elde bulunan verilere bakılarak Hüsn ü Dil eserindeki hikâyeye bu mitolojik izleklerin nerelerde örtüşebileceği tespit edilmeye çalışılmıştır.

Bu çalışmayla görülmek istenmiştir ki insanlığın-özellikle komşu coğrafyalarda yaşayan toplulukların-kolektif bilinçaltının arzusunu, korkusunu ve hatta bilgisini içeren hikâyeler belli bir şekilde oluşturulan mitolojik izlekler üzerinden yeniden kurgulanmış mıdır? Bu mitolojik izlekler ve kurgu bütünlüğü; sınırları, inançları ve kültürleri aşarak bütünleş midir? Bu çalışma; âb-ı hayat örneği üzerinden bu soruların cevabını aynı coğrafyadaki zaman farkıyla dikey (Mezopotamya-Ortadoğu), yakın ama farklı coğrafyayla yatay (Antik İran ve yayıldığı coğrafyalar) düzlemde (ariz-amik) bulmayı hedefler. Elbette bu sınırlı bir çalışmadır. Yapılacak başka çalışmalarla, başka mitsel semboller ya da başka mitolojik hikâyeler modern eser kurgu ve sembolleriyle karşılaştırılarak sonuçlar daha güvenli hale getirilebilir.

2. Muhyi-i Gülşeni ve eseri Hüsn ü Dil

Muhyi-i Gülşeni, 935'te (1529) Edirne'de doğdu. Asıl adı Muhammed, lakabı Muhyiddin'dir. Gülşeniyye tarikatına mensup olmasından dolayı Muhyî-yi Gülşenî diye tanınır. Hayatı hakkında bilinenler, Menâkıb-ı İbrâhim Gülşenî başta olmak üzere çeşitli eserlerinde verdiği bilgilerle çağdaşı Cemâleddin Hulvî'nin Lemezât'ına dayanmaktadır (Yazıcı: 2020,TDV islam Ansiklopedisi).

Ayrıca, Muhyî'nin hayatını en etraflı şekilde, Mustafa Koç'un Muhyî-i Gülşenî'nin Bâleybelen isimli eserini incelediği yayında görebiliriz (Özer Oktan: 2009, 5).

Hüsn ü Dil klasik doğu edebiyatında bir şablon eserdir. Pek çok müellif tarafından gerek nesir gerek mensur bir şekilde kaleme alınmıştır. Hüsn ü Dil'i ilk olarak kaleme alan İranlı şair Fettâhî Nişâbûrî'dir. Fettâhî'nin ilham kaynaklarından biri, Genceli Nizamî'nin Hüsrev ü Şirini'dir. Zira iki eser oldukça benzerlik göstermektedir. Ayrıca Mevlana'nın mesnevisindeki bir hikâyede, Hindistan'daki ağacın meyvesini yiyen kişinin ebedî gençlik ve hayata kavuşacağını duyan bir adamın yollara düşüp onu aramasını anlatan hikâye (Mevlana, Mesnevi, cilt.2) başlangıç ve sonuç bakımından ayrıca özellikle "aranan nesne" itibarıyla Hüsn ü Dil hikâyesi ile benzerliği ilgi çekicidir (Özer Oktan: 2009, 19). Makaleye konu olan eser, Doç. Dr. Mustafa Koç tarafından Kahire Kütüphanesi'nden Mustafa Koç'un çektiği bir fotokopidir. Bu makalenin yazarının hazırladığı yüksek lisans tezi de bu fotokopiden üretilmiştir. Millî Kütüphanedeki (Dârü'l-Kütübi'l-Kavmiyyeti'l-Hıdîviyye, nu.7128) Mecmû'a-i Muhyî içerisinde 253b-270a varakları arasındadır. Katalog bilgilerine 986'da telif edilen eserin kütüphanedeki nüshanın istinsah tarihi 1010'dur. Her sayfada 24 satır bulunur ve 12x22mm ölçülerinde olan nüsha, müellifin tilmizlerinden biri tarafından istinsah edilmiştir (Özer Oktan: 2009, 25-26).

3. Muhyî-i Gülşenî'nin Hüsn ü Dil'inde Ab-ı hayat

Âb-ı Hayat, incelenen metinde hikâye boyunca aranan bir motiftir. Hikâyede Âb-ı Hayvan Çeşmesi ve Fem Çeşmesi adlarıyla geçer (Özer Oktan:2009,51).

Metin baştan sona alegorik bir tarzda yazılmıştır. Hikâyeye göre Diyar-ı İslam-ı Yunan'da¹ Akıl isimli bir padişah ve onun Dil (gönül) isimli bir oğlu vardır. Padişah bir gün Beden (vücut, varlık) adlı bir şehir/ülke inşa ettirir ve oraya Dil'i sultan yapar. Dil, sarayında zaman zaman meclisini toplar ve bu mecliste güzel hikâyeler okunur ve anlatılır. Hikâyelerin genel olarak konusu ebedi hayatı veren hayat suyudur. Bu su, cennet denilen sonsuzluk ülkesindeki âb-ı hayvan² denilen bir çeşmeden akar. Bu çeşmeden içen ölümsüzlüğe kavuşur. Fakat onu bulmak çok zahmetlidir hatta hiç bulunamayabilir (v.253b)³. Beden şehrinin gözcüsü olan Nazar isimli bir casusu vardır. İşte bu casus anlatılan hikâyelerdeki ölümsüzlüğün sırrını çözmek ister. Böylece Nazar, ölümsüzlüğü bahşedecek olan bu suyu aramak için yola çıkar (Hüsn ü Dil, v.253b). Hikâye boyunca ölümsüzlük suyunu arayan Nazar ve Dil pek çok badireler atlattıktan sonra bu suyu bulur. Hikâyede bu su, Fem Çeşmesi isimli bir çeşmeden akar.

Fem Farsça dudak anlamına gelen bir kelimedir. Gerek güzel sözler dudaktan çıktığı için gerek de ağız, sulu olduğu için -ki sevgilinin ağız suyu şifalıdır klasik edebiyatta- ve can bağışladığı için-Hz. İsa'nın nefesiyle ölüleri diriltmesinden kinaye olarak- çeşmeye teşbih edilmesi sık görülen bir yaklaşımdır klasik şiir anlayışında. Özellikle İsa peygamberin Kur'an'da geçen mucizelerinden olan nefesiyle ölüleri

¹ Ülkenin adındaki Yunan kelimesi, hikâyenin yunan ve roma eserlerinin tercümelerinden alınmış olabileceğini akla getiriyor.(v.n)

² Hayvan sözcüğü Arapça Hay: yaşam filinden türer ve yaşam anlamında kullanılır.

³ diyâr-ı yunan-ı islâmda akıl nâm bir pâdişâh-ı zü'l-ihtisâm vardı ki vilâyet-i şamdan tamam memâlik-i magribe değîn cârî-i ahkâm idi. aslı keyândan ve nesli nûşrevândan nefis-i nefis -nâm hâtun-ı bircîs-endâmmdan sâhib-i hüsn-i tâm bir ferzend-i velîd-i-bülend-makâmı vardı ki ismi dil-zârdı. Peder, şehir-i bedeni dile taht-gâh idüp ol kişvere pâdişâh itdi. Dil dahî kasr-ı künbed-i dimağda karâr idüp ol diyâra şehriyâr oldı. Her zamân meclis-i mahfil-i latifinde hikâyât-ı acîbe ve rivâyât-ı garibe okurlardı, nâ-gâh esnâ-yı kelâmdan bu câri ve ilâm-ı âlâmda bu sârî oldı ki bâg-ı cinân (254a)ve bihişt-i câvidândan bu cihânda âb-ı hayvân nâm bir çeşme ayândur. Ki andan nûş eyleyen ömri bî-pâyân bulur, dilün ol âba ayn-ı atşî cûş ve çeşme-i çeşminden âb-ı taleb hurûş itdi. Şeb ü rûz ol dil-firûzî âb-ı hayvân teşneligi zindegâniden melûl itdi. Ve umûr-ı memleketden mazûl kıldı, halkdan güft ü gûyî zâyil idüp mâ-ı hayâtın cüst ü cûyma mâyil oldı. Her kişi "âb-ı hayât nâ-yâbdur uzûbetden aramak azâbdur" (v.253b)

dirilmesi ve hayat vermesi hasebiyle⁴ âb-ı hayvan, dudak isimli bir çeşmeden akmaktadır (Özer Oktan:2009,56).

Âb-ı hayat hikâyede Hüsn (güzellik) denilen bir prensesin sahibi olduğu bir bağda akar. Burası gizli bir bahçedir. Güzelliği dillere destandır ama pek çok tehlikeyle de doludur. Aslında bu tehlikeler ölümsüzlük bahşeden suyun korunması içindir. Çeşmeyi koruyan en önemli figür bir ejderhadır. Bu koruyucu Hüsn'ün silahtarlarından ve adı Zülf-i dü-ta'(iki büküm olmuş saç, kıvrımlı saç)dır. Zülf isimli bu ejderha bir büyücüdür ve yedi tane başı vardır⁵.

Âb-ı hayata ulaşmak için korkunç büyüklükte bir denizi de geçmek gerekir. Bu denizin adı Endişe ve Fikret (düşünce) denizidir ve sahiline varmak demek kurtuluşa varmak demektir. Bu denizin sahilinin adı Necat'tır (kurtuluş)⁶.

Nazar bu denizi geçip sahile ulaşır. Hikâyede âb-ı hayatın özellikleri verilirken o çeşmeden akan suyun her damlasının ölümsüzlük iksiri olduğundan bahsedilir. Çeşmeden akan su sihirlidir⁷.

Hikâyede sihirli bir de yüzük vardır. Bu yüzük Hüsn'e aittir ve kırmızı akikten yapılmaz. Prenses Hüsn yüzüğü Nazar'a verir ve âb-ı hayatı ararken yanında olmasını ister. Bu yüzük ölümsüzlük çeşmesini gösteren bir sihre sahiptir. Nazar onu ağzına aldığı anda içinde bulunduğu evren değişir ve kendini âb-ı hayat çeşmesinin yanında bulur. Fakat bu kırmızı yüzük, Nazar çeşmeden su içmek isteyince ağzından düşer ve âb-ı hayatın içinde var olduğu evren birden kaybolur⁸.

Hikâyenin sonunda Dil, Hüsn ve Nazar, Hüsn'ün bağında otururlarken karşılıklı yeşil elbiseli yaşlı bir adam çıkar. Bu adam Hızır'dır ve onun sayesinde gözlerden saklı olan Fem Çeşmesi görünür hale gelir⁹.

4. Muhyi-i Gülşeni'nin Hüsn ü Dili'nde Geçen Âb-ı hayat Motifinin Diğer Mitolojik Hikâyelerdeki ve Kutsal Kitap Anlatılarındaki Ölümsüzlük Motifleriyle Karşılaştırılması

4.1. Mezopotamya mitolojisinde ölümsüzlük otu

Mezopotamya mitolojisi denince ilk akla gelen metin Gilgamiş destanıdır. Bu destandaki kimi anlatılar "ölümsüzlük" üzerine bahse konu olacak niteliktedir. Gilgamiş destanında başkarakter Gilgamiş, Ninova tabletlerinde anlatıldığına göre, Bağdat'la Basra arasında bir Sümer yerleşkesi olarak yer alan Uruk kentinin kralıdır. Çok yakın arkadaşı olan Enkidu ölünce o da ölümle karşılaşır ve sarsılır. Ölümü ve

⁴ "Allah o gün şöyle buyurur: Ey Meryem oğlu İsa! Sana ve annene olan nimetimi düşün; hani seni ruhulkudüs ile destekledim: insanlara kelâm söylüyordun, hem beşikte hem yetişkin iken ve hani sana kitabet, hikmet, Tevrat ve İncil öğrettim ve hani benim iznimle çamurdan kuş biçimi gibi bir şey yapıyordun içine üflüyordun da benim iznimle bir kuş oluveriyordu; hem anadan doğma âmâyı ve alacalıyı benim iznimle iyi ediyordun ve hani ölüleri benim iznimle hayata çıkarıyordun /Nisa Suresi 110

⁵ Andan sonra serhadd-i hindün gâyeti ve zengibâr-ı sindün nihâyetidür ki bir vilâyet-i târik ü târ ve ser- menzil-i mûr u mârdur ki halkı ser-â-ser mâr-pâ ve ser-darları zülf-i dü-tâ adlu yedi başlu bir ejdehadur. Andan ol gice gitsen şehri dîdâra gün dogmca irilür ve bâg-ı gülşen-i ruhsâr'a ol anda girilür.(v.256 b)[bağ-ı ruhsar, âb-ı hayat çeşmesinin bulunduğu yerdir.]

⁶ .ki mevci, evc-i burc-ı çarh ile hem-ser ve arzı, arz u semâya berâber idi. nazar gark-âb-ı gird-âb-ı tefekkür ve ser-gerdân-ı ummân-ı tahayyür iken gördi ki bir siyâh taşda kazılmış, ibret için gubarî hatla yazılmış ki "gerçi bu ummân-ı endişe ve fikredür, ammâ mâverâsî sâhil-i necâtdur. (v.255a)

⁷15... çeşme-i femde ve ol mîm-i müdgâmda hiçbir katre yokdur ki hayât-bahş ve miyâh-ı iksir olmaya ve tâlib olan müsemâmâ-ı kimyâyı bulmaya. (v. 256b)

⁸ . ammâ ol hâtem-i mercân meğer çeşme-i cândân nişân idi. hâsiyyeti ol idi ki her kim agzma alurdu halkdan nihân olurdu ve kendüsün her kande ise anda bulurdu ve çeşme-i hayvân ona ayân olurdu. Nazar ol nigîn-i rengini agzma aldı. hızır-vâr gözden gâyib oldu. gözün açınca kendüyi hüsnün bâg-ı ruhsârında ve çeşme-i fem kenârmda buldu. Yek-pâre yâkutdan hokka-i mîm-vâr bir havz-ı kevser-kirdâr gördi. kendüyi ol nokta- i mevhuûm-ı dü-nîm ve ol mâ-i tesnîmin kenarına ırgördi. kün ol çeşme-i içmek kasd ider; hâtem ağzından düşüp ol çeşme nazardan gider, etrâfını deryâ-yı gam alır ve kendi huşk-leb hayretde kalur.(260b)

⁹ .bu sürûr-ı hubûrlu bir seher dil ile himmet ve nazar gül-geşt-i bâg-ı dîdâr ve seyr-i gülşen-i ruhsâr eylerler iken dil ol gülzârün sebze-zârında çeşme-i fem kenârında bir pîr-i sebz-pûş ve bir şeyh-i pür-nûr-ı sâhib-hurûş gördi. Himmet-i sâhib-i hidâyetden kim idüğün sordu. Himmet eyitdi. "bu pür ikrâm hazret-i hızır (a.s.)" ...pes dil-i bî-ser ü pâ dest-bûs itdi ve zânû-yı edeb üzre culûs itdi. (v.270a) pîr dahî bismillâh diyüp miftâh-ı zebânla kenz-i nihânî âşikâr ve genc-i bî-pâyânı izhâr itdi.(270b)

dolayısıyla ölümsüzlüğü sorgulamaya başlar. Bir gece bir düş görür ve uyanınca eline baltasını alarak yola çıkar.¹⁰ Ölümsüzlüğü aramaktadır. Yolu Muşu¹¹ adlı çift başlı, dorukları göğe karışan, temelleri cehenneme kadar inen bir dağa düşer. Dağın kapısında akrep-adamlar gözcülük etmektedir. Gilgames onların korkunç görüntüsünden ürkse de onlarla konuşur ve neden yola düştüğünü onlara anlatır. Ut-napiştım adlı birini aramaktadır. Ut-napiştım, ölümsüzlüğe erişmiş olan kişidir. Akrep-Adam Gilgames'a gideceği yolun tehlikelerini, nasıl zifiri karanlık olduğunu anlatıp onu uyarır ama yolu da tarif eder. Gilgames, çok uzun, karanlık ve zorlu yollardan geçtikten sonra karşısına kırmızı akik meyveler yüklü olan ve lacivert taşından yaprakları olan ağaçların olduğu bir bahçe çıkar. Ortalık da aydınlanmıştır. Bahçe bir deniz kıyısındadır. Deniz kıyısında bir barınak görür. Barınakta Suduri adında içki yapan ve satan biriyle karşılaşır. Suduri'ye tanrılar tarafından bir şarap fıçısı bir de altın bir testi verilmiştir. Yüzü peçeyle örtülüdür. Suduri onu görünce önce kapıyı kapatır. Ama Gilgames ona bir şekilde kapıyı açtırır ve ölümsüzlüğü aradığından bahseder. Suduri önce onu vazgeçirmeye çalışır. Ölümsüzlüğe ulaşmak için önce Ölüm Suları'nı geçmesi gerektiğini anlatır. Yol çok uzun ve zordur yine. Bu deniz ancak Ut-napiştım'ın kayıkçısı olan Urşanabi'nin yardımıyla geçilebilir. Urşanabi 'nin yanında taştan şeyler¹² vardır. Gilgames Urşanabi'yi bulur. Urşanabi onu görünce kaçsa da Gilgames onu yakalar. Taştan şeyleri de parçalar. Onlar olmadan ölüm suları geçilemezdi. Gilgames'ın onları yok etmesi, Ur-şanabi'nin geri dönme umudunu yok etmek ve böylece ölüm sularını tek başlarına geçmek zorunda kaldıklarını anlatmak içindir. Anlatının burasında altı dizse eksiktir. Ur-Şanabi'nin Sursanabu, Ut-napiştım'ın Ut-napiştım diye geçtiği eski bir yazmada Sarsanabu (Ur-şanabi) Gilgames'a o taştan adamların kürekçileri olduğunu söyler. Ölüm sularının Sarsanabu'ya değmemesi için vardırırlar. Daha sonra Ninova anlatısı Urşanabi ve Gilgames'ın diyaloguyla devam eder. Gilgames Urşanabi'ye derdini anlatır. Urşanabi taştan şeyleri yok ettiği için Ölüm suyunu geçmenin tek bir yolunun kaldığını söyler. Ormandan otuzar karışlık yüz yirmi sıruk kesip, kabuklarını soyup uçlarını yuvarlayacaktır. Gilgames denileni yapar ve sırukları Ur-şanabi'ye getirir. Birlikte gemiye binerler ve hızla yol alırlar. Sıruklar kıyıya yaklaşınca ölüm suları kendilerine değmesin diye korunak yapmak içindir. Sonunda ölüm denizinin kıyısındaki ölümsüzlük ülkesi Dilmun'a varırlar. Kıyıya yanaşırken Ut-napiştım onları görür ve Gilgames'ın kim olduğunu merak eder. Gilgames Ut-napiştım'ın kendisi gibi bir insan şeklinde görünmesine şaşırır. Peki, bu şekilde nasıl olmuş da ölümsüzlüğü elde etmiştir. Ut-napiştım ona tufan hikâyesini anlatır. Yaptığı gemiyle, geminin içindekileri başarılı bir şekilde tufandan koruduğu için onu suların tanrısı Ea ödüllendirmiş, eşiyile beraber ikisine ölümsüzlük bahşetmiştir. Ama bu zorlu bir süreçten sonra kazanılmış bir ödüldür. Bu ödülün verilmesi için gereken şeyleri Gilgames yapmadığından ve yapamayacağından ona ölümsüzlük de bahşedilemez. Ama burada Ut-napiştım'ın karısı Gilgames'a acır ve o kadar zorluklarla buraya geldiyse bir armağanı da hak ettiğini söyler kocasına. Bunun üzerine Ut-napiştım Gilgames'a ölümsüzlüğü sağlayan dikenli otun yerini söyler. Bu ot, denizin dibindedir. Gilgames büyük zorluklarla denizin dibine inip otu bulur. Fakat eve dönüş yolculuğunda bir gün yıkanmak ister. İçi su dolu bir çukura rastlar ve içine atlar. O sırada otun kokusunu alan bir yılan deliğinden çıkıp bitkiyi kapar ve kaçar. Gilgames yılanın geri dönerken derisinin yenildiğini görür ama iş işten geçmiştir. Denize bakar ve çok fazla kabardığını görür ayrıca denizin dibine inmek için kullandığı araç gereci denizin ta en dibinde kalmıştır. Kayığını kıyıda bırakmıştır, uzaktadır ve otun bulunduğu yerle ilgili de hiç ipucu yoktur. Gilgames çaresizce Uruk kentine eli boş olarak döner (Maden:2019,85-118).

Hüsn ü Dil hikâyesinin kahramanlarından Nazar da tıpkı Gilgames gibi ölümsüzlüğü bahşeden şeyi (burada sembol ot değil sudur) aramaya çıkar. Her ne kadar Gilgames ile güdüleniş amaçları farklı olsa da amaçları ve yolculukları birbirine çok benzer. Nazar da bu yolculuğunda tıpkı Gilgames gibi büyük ve

¹⁰ Destanda rüyanın ne olduğuyla ilgili satırlar eksiktir.

¹¹ Akadça ikiz, çift başlı demek. (Sait Maden,49. dipnottan)

¹² Taştan şeyler Akadça şut-abne. Kimi yorumculara göre (G.Contenau, R.Labat, J. Bottero) ölüm sularının bir damlası bir canlıya değerse onu öldüreceği için bu su ancak taştan yontulmuş kürekçilerle geçilebilir. Contenau, "taştan şeyler" in Hititçe bir çeviride "taş yontular" biçiminde geçtiğini söylüyor. (GC-I,212) (Sait Maden,53.dipnottan)

zorlu, geçilmesi neredeyse imkânsız olan bir denizi geçmek zorundadır. Nazar da tıpkı Gilgamiş gibi bu denizi geçer ve sahile varır. Ölümsüzlük suyu, Hüsn adındaki bir prensesin bağındaki bir çeşmeden akar. Çeşmeyi koruyan Zülf-i dü-ta isimli ejderha Gilgamiş'taki sahilde yaşayan ve ölümsüzlük otunun olduğu ülkenin girişindeki meyhaneci kadını anımsatır. Meyhaneci kadın destanda tam olarak bir koruyucu olmasa da onun destandaki rolü de tıpkı Zülf-idü-ta'nın Nazar'ı uyarması gibi Gilgamiş'i yolculuğun tehlikelerine karşı uyarmaktır. Ayrıca Gilgamiş'taki akrep-adamların da görevi aynıdır ve yine Zülf-i dü-ta biraz da onları anıştırır.

Gilgamiş'ta kırmızı akik mücevherlerin olduğu ağaçlı bir bahçeden söz edilirken bu hikâyede de sihirli kırmızı akik bir yüzük karşımıza çıkar. Yüzüğü ağzına alan Nazar kendini bir anda ölümsüzlük çeşmesinin yanında bulur.

Hüsn ü Dil hikâyesi Gilgamiş gibi bitmez. Hikâyenin kahramanı ölümsüzlük çeşmesini bulur ve mutlu sona ulaşılır. Hikâye sonunda çeşmenin yanında beliren Hızır da Ut-napiştım karakterini anımsatır. Fakat hikâyemizde Hızır Ut-napiştım gibi konuşmaz. Sadece çeşmeyi görünür kılar ve çeşmenin yanında belirir.

Gilgamiş'taki Ut-napiştım karakteri biraz da hikâyemizdeki Hüsn karakteri ile de benzer görünür. Çünkü Gilgamiş'ta, nasıl ölümsüzlük Ut-napiştım'ın yaşadığı Dilmun ülkesindeki denizin dibinde ise Muhyi'nin hikâyesinde de ölümsüzlük çeşmesi Hüsn'ün bağındadır. Ayrıca Nazar'a ölümsüzlük çeşmesini bulması için sihirli yüzüğü veren ve yardım eden de yine Hüsn'dür.

Hikâyelerdeki bir başka benzerlik de Hüsn Dil'in evlenmesidir. Onlar ölümsüzlük çeşmesinin sahibi ve koruyucusudurlar artık. Tıpkı tanrılar tarafından kendilerine ölümsüzlük bahşedilen ve ölümsüzlük otunun yerini ve sırrını bilen Ut-napiştım ve eşi gibi.

4.2. İran mitolojisinde ölümsüzlük bitkisi haoma

İran mitolojisini Zerdüştler'in Avesta isimli kutsal metinlerinde detaylı olarak buluruz. Avesta'da Haoma isimli su ölümsüzlük bahşeden bir şifa kaynağıdır. Vouru-Kaşa isimli, tüm denizlerin kaynağı olan kutsal denizde yetişen bir bitkinin suyudur. En yüksek ve kutsal dağ olan Hukairya'dan, yaratılmış bütün temiz sular bu tüm suların toplandığı ve yeryüzüne buradan dağıldığı Vouru-Kaşa denizine akar. Bu deniz, İran mitolojisinin sular, su kaynakları, nehirler ve göller ilahesi güzeller güzeli Anahita'nın da yaşadığı yerdir. Anahita'nın muhteşem sarayı buradadır. Avesta'da Anahitaya adanmış ilahilerden biri olan Ardvi-Sura'da ve diğer ilahilerin bazı dizelerinde de Anahita ayrıntılı bir şekilde tarif edilir (Darmesterer:1880,Ardvi-Sura Yaşt-Sulara ilahiler).

Vouru-Kaşa'da Simurg isimli mitolojik bir kuş da yaşar.

Simurg, İran kökenli olup sonradan değişik kültürlerde de yer bulmuştur. Avesta'da gerçeğin tanrısı Raşnu'ya adanmış ilahide(Darmesteter 1898: Yashts 12.17) karşımıza çıkan Simurg (Saena), Vouru-Kaşa isimli denizin ortasındaki her şeyi iyi eden ağaç (hayat ağacı, haoma) ile birlikte anılmakta. Aynı zamanda Simurg, Avesta'da Veretragna'ya adanmış ilahide de (Darmesteter 1898: Yashts14.41) yağmuru getiren bir varlık gibi karşımıza çıkmaktadır. Simurg (Saena, Senmurv), İran ve diğer kültürlerdeki sanat eserlerinde genellikle büyük kanatları olan kuş gövdeli ve köpek başlı olarak tasvir edilmiştir (Çeşmeli:2014,57). Bu kuş, kutsal ağacın ve Haoma'nın koruyucusu olmalıdır.

Hüsn ü Dil'de âb-ı hayat, Hüsn isimli bir prensesin bağından akar. Hüsn Anahita'nın bir versiyonu gibidir. İkisi de kadındır ve güzellikleri ile karşımıza çıkar. "Hüsn" kelime anlamı olarak da Arapça'da güzellik anlamına gelen bir kelimedir. Her ikisi de ölümsüzlük suyunun kaynağında yaşar. Hüsn ü Dilde ise âb-ı hayat çeşmesinin koruyucusu Zülf-i dü-ta Vouru-Kaşa denizindeki Simurg'u andırır.

4.3. Ortadoğu mitolojisinde ölümsüzlük çeşmesi

Ortadoğu'da anlatılan Makedonyalı Büyük İskender'in hikâyesi Grek, Süryani, Yahudi ve İslam mitolojilerine de girmiştir. Aslında gerçek bir tarihi karakter olan Büyük İskender'in (Great Aleksander) fetih yolculuklarının efsaneleştirilmesi olan hikâye Grek ve Süryani metinlerinde İskender etrafındaki bilginlerden ölümsüzlük bahşeden bir kaynağın olduğunu öğrenir ve o suyu aramaya gider. Yanında ordusu, yardımcısı veya aşçısı Andreas'da vardır. Bu su, Karanlık ülkesi denen bir yerdedir. Yolculuk zorlu geçer ama sonunda oraya ulaşırlar. Aşçı yemek hazırlamak için orada bulunan bir çeşmeye gider. Orada azıkları olan tuzlu balığı yıkamak ister. Fakat balık suya değer değmez canlanır ve suya atlayıp kaybolur. Aşçı bu suyun hayat çeşmesi olduğunu anlayıp bir miktar içer ve İskender'in yanına döner. Başına gelenleri İskender'e anlatır. İskender aşçının tarif ettiği yeri arar ama bulamaz. Sinirlenerek aşçıyı öldürmek ister ama artık ölümsüz olan aşçıyı bir türlü öldüremez. Bunun üzerine İskender aşçısının boynuna bir taş bağlayarak onu denize attırır. Aşçı bir deniz cini olur ve ebedi hayatına devam eder (Ocak:2007,55). Bu hikâye İslam mitolojisinde pek çok eserde anlatılmış ve özellikle İskendernameler aracılığıyla çok geniş yer bulmuştur. Bunda hikâyenin Kur'an'da geçmesinin de payı vardır. Kur'an'da İskender'in ismi zikredilmez. Ölümsüzlük suyunu arayan kişi Musa'dır ve yanında bir genç vardır. El-Kehf suresi 60-82. ayetler bu kıssayı anlatır. Musa ve genç adam iki denizin birleştiği yere gelir. Yanlarında getirdikleri balıkları bir yerde unuturlar. Balık denizdeki bir deliğe doğru yol alır. Musa adamına artık yorulduklarını ve yemeği hazırlamasını söyler. Genç adam kayaya sığındıkları vakit balığı unuttuğunu ve onun şaşırtıcı bir şekilde denize atılıp gittiğini yani canlandığını söyler. Musa o zaman anlar ki ölümsüzlük suyunu bulmuşlardır. Geri dönüp o kayanın olduğu yere gider ve orada Allah'ın gizli ilmi bahşettiği bir kişiyle karşılaşır. Kur'an'daki kıssa bundan sonra ölümsüzlük suyundan bahsetmez, Ölümsüzlük suyu o gizli ilimlerin sahibi kişiyi yollarına çıkarmıştır. Suyun üstlendiği görev adeta budur.

Öyle görülüyor ki Hüsn ü Dil'in yazarının en çok etkilendiği kaynaklar İskendernameler olmalıdır. Çünkü bu eserler uzun dönem İslam ve Osmanlı coğrafyalarında sıklıkla okunmuştur. İskendernameler'de hikâyenin kahramanı İskender (Büyük Aleksander) 'dır. Genellikle Zülkarneyn-i İskender ya da ikinci İskender olarak anılır. Pek çok yazar tarafından kaleme alınmış olan İskendernameler de üç aşağı beş yukarı aynı imgeler ve olay örgüsü kullanılmıştır. Bu makalede, örnek olarak Anadolu coğrafyasında bilinen ilk İskendername alınmıştır.

Ahmedi'nin kaleme aldığı bu eserdeki İskender hikâyesinin olay örgüsü ve imgeleri daha sonraki pek çok eserde kullanılmıştır.

Hikâyede İskender yanında bulunan alimlerle sürekli fikir tartışmaları yapar ve onlara sorular sorar. Bu arada dünyayı da fethetmek için onlar da yanında olduğu halde yollardadır. Büyük zaferler kazanıp ülkesine döner. Nerdeyse tüm dünyayı fethetmiştir. Ama içini ölüm korkusu kaplar. Bir gün yanındaki alimlerden biri -ismi verilmez ama o Hızır'dır- İskender'in halini anlar ve korkmaması gerektiğini, bunun bir çaresi olduğunu söyler. Doğu'da karanlıklar ülkesinde (Zulumat) bir çeşme vardır. Adı ayn'ül-hayattır (âb-ı hayat). O çeşmeden içen ölümsüz olur. Ama yol zorluklarla doludur ve daha önce kimse o yollardan geçememiştir. İskender bu bilgiyle çok mutlu olur. Bir gemi hazırlar. Ordusuyla ve Hızır'la birlikte yola çıkar. Yolları bir dağa düşer. Burada üzerlerinde kıyafetleri olmayan ve ağaç kabuğuyla beslenen bir toplulukla karşılaşır. Bu insanlar onları gidecekleri yol konusunda uyarır. Daha sonra yollarına devam edip mücevherlerle süslü bir künbedle karşılaşır. Bu mezarda yatan kişinin başında yazılı bir levha vardır. Levhada ölünün adının Zülkarneyn (Zülkarneyn-i evvel-1. Zülkarneyn) olduğu yazılıdır. Levhada kendisinin de çok zaferler ve servet kazandığı, buralara Âb-ı hayatı aramak için geldiği ama yine de ölüme yenik düştüğü yazılıdır. Bu levha İskender'e ibret olsun diyerdir. İskender üzülmür ama yine de yola devam eder. Yolda devler, yılanlar, cadılar ve canavarlarla savaşır. Onları da yener ama sihirle etrafı bir anda alevler sarınca korkmaya başlar. Tüm bu zorluklar İskender ölümsüzlük suyuna

erişmesin diyerdir. Hızır'dan yardım ister. Hızır bir dua eder ve birden havada bir büyük bir bulut peyda olur. Yağmurlar yağmaya başlar öyle ki göz gözü görmez ve ateş söner. Bir ay kadar daha yol alırlar ve sadece kadınların yaşadığı bir ülkeye gelirler. Burası asla sonbaharın ve kışın gelmediği bir yerdir. Her yer yemyeşildir. Buradaki bu topluluk bir ağaca tapmaktadır. Bu ağacın dibinde bir çeşme akmaktadır. Kadınlar bu çeşmede yıkanıp çeşmeden su içtikten sonra ağaca bir koyun kurban ederlerdi. Sonra da ağaca kendilerini sürterlerdi. Suyun, ağacın ve bu ritüelin sayesinde hamile kalırlardı. İstedikleri bir erkek çocuğuydu ama onlar yine kız doğururdu. İskender kadınlara âb-ı hayat çeşmesini sorar. Kadınlar az bir mesafede olduğunu ama yolun çok zor olduğunu söyler. Çeşme karanlık ülkesinin içindedir. İskender karanlık ülkesini bulur. Bir müddet zifiri karanlıkta ilerlerler. Sonra birden bir bulut çıkar ve tufan misali yağmurlar yağar, gök gürler ve ortalığı aydınlatan şimşekler çakmaya başlar. Öyle olur ki İskender, Hızır, askerler bir birinden ayrı düşer. Çoğu askeri selde ölür ya da kaybolur. Hızır da sırra kadem basmıştır. Ama aslında Hızır âb-ı hayat çeşmesini bulmuş, suyundan içip ölümsüzlüğe kavuşmuştur. İskender artık bu suyun kendisine nasip olmayacağını anlar ve mecburen kalan bir kaç askeriyle geri dönüş yoluna koyulur. Ama geldikleri yolu da bulamazlar. Karşılarına yakutlar ve çeşitli mücevherlerle dolu bir dağ çıkar. Yola devam ederler. Tekrar karanlık ülkesine girmişlerdir. Ama yolları muhteşem bir bahçeye çıkar. Orada Tuba isimli, gölgeli muhteşem bir ağaç vardır. İskender o gece o ağacın dibinde uyur. Ağaç ağlamaya başlar ve İskender'e artık ömrünün sonuna geldiğini haber verir. İskender bunu işitince artık ecelinin geldiğini anlar. Yolda hastalanır ve ölür (Akdoğan, 7692-7974 arası beyitler).

Muhyi'nin kaleme aldığı alegorik hikâye bu hikâyeye olay örgüsü bakımından benzerlik gösterir. Hikâyenin kahramanı Nazar da ölümsüzlük suyunun varlığını âlimlerden duymuştur. O da bu yolculukta devler, ejderhalarla savaşır. Dağlar ve devasa denizlerden geçer. Hikâyemizde Nazar'a Hüsn'ün verdiği akik yüzük bir anlamda âb-ı hayat çeşmesinin varlığını gösterdikten sonra kaybederken İskendername'de de son anda sihirli bir şekilde gelen tufanla âb-ı hayat yolu kaybedilir. Hüsn ü Dil hikâyesinde, Hızır en sonda âb-ı hayat çeşmesini görünür kılar ve yanında belirir. O, bu sudan içmiş ve ölümsüz olmuştur iması burada yapılır. Hızır karakteri üzerinde çok daha fazla çalışmanın yapılması gereken (Bu konuda pek çok çalışma olsa da) bir ölümsüzlük ve şifa sembolüdür. Hikâyenin sonunda ölüm değil düğün vardır. Yazar hikâyeyi mutlu sonla bitirmiştir. Yazarın diğer ölümsüzlüğü arama hikâyelerine kıyasla eserini mutlu sonla bitirmesi bu anlatılardan belirgin şekilde farklı olan tek yöndür. Bunun amacı yazarın ölümsüzlüğün bulunmasını istemesi de olabilir.

5. Sonuç

Sonuç olarak denilebilir ki Hüsn ü Dil hikâyesini üç mitolojik ve dini hikâye üzerine applike edildiğinde benzerlikler ve farklılıklar görünür olmuştur. Açıkça aynı ortak hafızanın izleri olduğu görülen kavramsal ve zihinsel katalog kısmen yazarın bilinçaltından gelmiş kısmen de yazarın okuyup dinlediklerinden olay örgüsü, kavram, kişi, motif ve figürlere kaynaklık etmiş görünmektedir.

Tarihin ilk yazılı metinleri olan Sümer metinlerinden-anlatılar çok daha eski zamanlardan gelmiş olabilir- başlayarak insanlığın ürettiği hikâyeler hem yazı olarak kopyalanarak hem de dilden dile anlatılarak zaman ve mekan sınırlarını aşmıştır. Hikâyeler bu yolculukları sırasında içlerindeki bazı öğeleri kaybetmiş ya da değiştirmiş ve farklı varyantlara dönüşmüşlerdir. Fakat bu çalışmanın iddiası odur ki; temel alınan hikâyelerin özlerindeki mesajlar neredeyse aynı kalmıştır. Bu makalenin özelinde örneklenen "ölümsüzlüğü arayış", "ölümsüzlüğün mümkün olmaması" ve "belki bir yerlerde ölümsüzlük bahşeden bir bitki veya suyun saklanmış olabileceği" fikri insanlığın ortak hafızasına derin bir şekilde yerleşmiştir. Çalışmada görüldüğü üzere semboller değişkenlik gösterebilir. Ölümsüzlüğün en çok görülen sembolü "su" dur. Bunun yanında "bitki" ya da "bitki özsu" da yine ölümsüzlük ve şifayı bahşedecek sembollerdir. Sembollerin bunlar olmasının, tıbbın ilk zamanlarında hastalıkları veya yaraları bitkiler ve bitki özleriyle tedavi etmesiyle bağlantılı olduğu düşünülebilir.

Ölümsüzlük; aranan, peşine düşülen, uğruna pek çok zorlukla savaşılan bir şeydir. Ama ya ele geçmez ya da elden kaçar. Bir yerlerde saklıdır. Şimdiye kadar ölümün çaresini bulan olmamıştır. Ama ölümsüzlüğün sembolünün bir yerlerde saklı olması, insanlığın, bir gün onu birilerinin bulmasıyla ölümsüzlüğe ulaşabilecekleri umudunu koruduğunu gösterir.

Bu çalışma üç yakın coğrafyanın; dinini, edebiyatını, sanatını ve en önemlisi dünya bakışını etkileyen üç anlatısının temel düşüncesinin silinmediğini ve yüzlerce yıl sonra başka bir hikâyede ya da hikâyelerde, başka şeyler anlatılırken bile ortak bir zihinsel katalog gibi işlediğini göstermiştir. Yazarlar, düşünürler ve sanatçılar ortak bir mesaj, imaj ve semboller bütünü, bilinçli veya bilinçdışı olarak geçmişin bu zihinsel kataloğundan seçer ve kullanır. Fakat tüm bu iddiaların çok daha fazla metinle karşılaştırmalı çalışmalar yapılarak test edilmesi gerektiği de bir gerçektir.

Aşağıdaki tabloda Hüsn ü Dil hikâyesiyle Mezopotamya, İran ve Ortadoğu anlatılarındaki benzerlik ve farklılık bulguları listelenmiştir.

Tablo 1

Anlatılardaki Benzer ve Farklılıklar

	<i>Hüsn ü Dil</i>	<i>Gılgamış Destanı</i>	<i>İran Mitolojisi</i>	<i>İskendername</i>
<i>Ölüm-süzlük Sembolü</i>	Su	Ot	Bitki	Su
<i>Arayış</i>	Var	Var		Var
<i>Güzel Kadın</i>	Hüsn		Anahita	
<i>Uyarı Yapan</i>	Zülf-i Dü-ta	Akrep-Adamlar ve Suduri		Post giyen cemaat ve kadınlar
<i>Ölüm-süzlüğe Ulaşan Kişi</i>	Hızır	Utnapiştım ve eşi		Hızır
<i>Ölüm-süzlük Sembolünü Koruyan</i>	Ejderha		Simurg	
<i>Dağ</i>		Çift Başlı Dağ	Hukairya Dağı	Var (ismi yok)
<i>Deniz</i>	Endişe ve Fikret Denizi	Ölüm Suyu	Vouru-Kaşa	Büyük Deniz
<i>Zorlu Yolculuk</i>	Var	Var		Var
<i>Ölümsüzlüğün Olduğu Yer</i>	Hüsn'ün Bağı	Dilmun	Vouru-Kaşa Denizi	Karanlıklar Ülkesi
<i>Ölümsüzlüğü Arayan Kişi</i>	Nazar	Gılgamış		İskender

Kaynakça

Mısır Milli Kütüphane, Dar'ül-Kütüb'il-Kavmiyyeti'l-Hıdiviyye, nu.7128-Mecmua-i Muhyi içerisinde 253b- b270 a varakları arasında (Elimizde bulunan eser Doç Dr. Mustafa Koç'un Kahire Kütüphanesi'nden çektiği bir fotokopidir. Bu fotokopi daha önce makalenin yazarının Yüksek Lisans Tezinde de kullanılmıştır.)

Bottero, J.-Kramer, S.N. (2019), Mezopotamya Mitolojisi, *İş Bankası Yayınları*, İstanbul

Çeşmeli, İ. (2014) "Sogd Sanatında Bazı Zoomorfik Atribüleri". *Art-Sanat Dergisi*, 2, 51-79.

Darmesterer, J. (1880-1883) The Sacred Books Of The East (Avesta Translatedı-Iı-Iıı), *Oxford University Press Warehouse*, London

Erhat, A. (2007), Mitoloji Sözlüğü, *Remzi Kitabevi*, İstanbul

Koç, M. (2005). Baleybelen, *Klasik Yayınları*, İstanbul

Kaya,K. (2014) Rig-Veda, *İş Bankası Kültür Yayınları*, İstanbul

Maden, S. (2019). Gilgamiş Destanı, *İş Bankası Kültür Yayınları*, İstanbul

Ocak, A.Y. (2007), İslam -Türk İnançlarında Hızır Yahut Hızır-İlyas Kültü, *Kabalıcı*, İstanbul

Özer Oktan, Z.B. (2009). Muhyi-İ Gülşeni'nin Hüsn Ü Dil'i ve İncelemesi. *İstanbul Üni. SBE* (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi)

Yazır, H.E. (2011) KUR'AN-I KERİM TÜRKÇE Meall, *Yılmaz Basım*, İstanbul

URL-1, <https://islamansiklopedisi.org.tr/muhyi-yi-gulseni> (2008)

Makale Bilgi Formu

Makale Bilgisi: Makale özgün bir araştırma makalesidir.

Yazarların Katkıları: Çalışmanın tek bir araştırmacısı/yazarı vardır. Tüm katkı kendisine aittir.

Çıkar Çatışması Bildirimi: Tek bir araştırmacı yazar olduğu için çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Telif Hakkı Bildirimi: Dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakları yazarlara aittir ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayınlanmaktadır.

Destekleyen/Destekleyen Kuruluşlar: Bu araştırma için herhangi bir kamu, özel veya kâr amacı gütmeyen kuruluştan hibe alınmamıştır.

Etik Onay ve Katılımcı Rızası: Bu araştırma metinler üzerinde gerçekleştirildiğinden etik kurul iznine ihtiyaç yoktur.

İntihal Beyanı: Bu makale iThenticate tarafından taranmıştır. Herhangi bir intihal tespit edilmemiştir.